

Nem tudom, hol olvastam, és hogy egyáltalán olvastam-e, vagy csak hallottam, esetleg álmodtam, hogy Jób az őstörténet Lear királya: korlátlan nagy úr, akit valami képtelen ostobaság – mondjuk így: a Szent Presztízis szörnye – felfal majd kiokád, és beletipor az emberi létezés legocsmányabb trágyájába. Sőt, Jób sorsa még nyomorúságosabb, mert Learrel ellentétben nem önnön hiúsága, hanem istené okozza a vesztét. Abban azonban megegyeznek már, hogy a mélységben, ahonnan kiáltoznak, megnyílik szemük az emberi nyomorúságra. „*Ó ti meztelenek, / Szegény nyomorfiak, bármerre vagytok, / Az irgalmatlan vész dühében élve, / Mi védi meg földetlen fejete / S a kiaszott tetet szellős rongyokban / Ily évszak ellen, mint ez?*” – kérdi Vörösmarty szerint Lear a viharban. „*Meztelenül járnak, ruha nélkül, és éhesen vonszolják a kévét*” – panaszkodik Károli Gáspár szerint Jób. Lear a mélységben rádöbben a saját felelősségére: „*Ó, kevéssé / Gondom volt eddig erre.*” Jób a mélységben is a szegények nagy jótévőjének látja egykori önmagát, tehát az istent kell felelősnek tekintenie minden szörnyűségért. Ül a hamuban, üvegcsereppel vakarja gennyes fekélyeit, miközben három barátja, akit én yuppie-öltözetben, libacombot majszolva képezek el, azt magyarázza neki, hogy ő, az áldozat a legfőbb bűnös.

Jób ezt kérde istentől: „*Avagy nem az istentelent illeti-e romlás, és nem a gonosztevőt-e veszedelem?*” Ezzel védekezésre kényszeríti Jehovát, aki meg is jelenik egy forgószélben, és egykettőre kiderül, kitől leste el Clausewitz, hogy a támadás a legjobb védekezés. „*Hol voltál, mikor a földnek alapot vetettem?*” És: „*Kihúzhatod-e a leviáthánt horoggal, leszoríthatod-e a nyelvét kötéllel?*” Válasz helyett az általa megteremtett természet rendjének erejét állítja szembe a halandó ember gyengeségével. Jób meghajítja fejét, „*bánkódik a porban és hamuban*”, de nem azért, mert megértette Jehova érvelését. Éppen ellenkezőleg: „*csodadolgok ezek nekem és fel nem foghatom.*”

A Jób históriája óta eltelt két és fél évezredben isten lenyűgöző érve, a természet a természettudományok tárgyává vált, vagyis elhagyta a csodadolgok státusát. Az igazságtalanság uralmát azonban a tudományok bimbózása nem szüntette meg. Lev Sesztov orosz filozófus már az atomkor beköszöntése előtt úgy gondolta, hogy az emberiség az Édenkertben rontotta el a dolgát, a tilalmas almaevéssel. Kant a tiszta ész kritikája helyett ennek kritikátlan védelmével szolgált, mert még a metafizika tudományát is abból a szempontból vizsgálta meg, hogy „*vajon logikai konstrukciója ugyanaz-e, mint a pozitív tudományoké, amelyek már beigazolódtak.*” Sesztov szerint legalább kérdés formájában fel kellett volna vetnie, hogy nem csalás és illúzió-e mindaz, amit a pozitív tudományok kínálnak. Kanttal szemben Dosztojevszkijhez folyamodik, aki egy egérlyukba bújva megírta a tiszta ész igazi kritikáját. A természet törvényei az embert orgonasíppá degradálják. „*Kétszer kettő az én akaratom nélkül is négy.*” Ezért állíthatja még kiélezettebben: „*A kétszer kettő a halál kezdete*”, mert emberi hozzájárulás nélkül is érvényesül. „*Elismerem, hogy a kétszer kettő négy nagyszerű valami; de ha már mindent dicsérünk – hát néha a kétszer kettő őt is nagyon kedves kis dolog.*” Dosztojevszkijnek nem tetszenek a természeti törvények. Cellafalnak érzi őket, a Holtak Házában. És hányféle fal van: eső elől akár a tyúkolba is bebújik. „*Önök nevetnek, sőt azt mondják, hogy ebben az esetben tyúkol és palota – egyre megy. Igen – felelem én –, ha csupán azért élnénk, hogy ne ázzunk meg.*” Ő, az egérlyuk lakója is joggal vágyik palotára. Az észérvekkel körülbástyázott világ kineveti ezért. „*Én természetesen nem töröm át a falat a homlokommal, ha valóban nincs erőm ahhoz, hogy áttörjem, de nem is békülök ki vele csak azért, mert kőfal áll előttem, és mert nincs elég erőm.*” Dosztojevszkij tehát vissza akarja adni az emberiségnek a csodát. Csakhogy így sem találhat vissza Jóbhoz, mert ez utóbbi éppen a kétszer kettő négyet, az isten által alkotott természeti törvények megingathatatlanságát tekintette csodának.

Jób és Lear példája bizonyítja, hogy amit fényben fürödve istenien szükségszerűnek látunk, az a mélységből nézve embertelenül önkényes. De ebben is benne rejlik a szabadság mozzanata: ami önkényes, az megváltoztatható. Igaz: a tudományok olyan civilizációt varázsoltak körénk, amely végezhet velünk; mi viszont nem rombolhatjuk ezt le, csak az emberi léttel együtt. Mit tehetünk, ha nem bízunk abban, hogy fittyet hányhatunk az egyszeregynek? Jehova a leviáthánról faggatja Jóbót: „*Húzhatsz-e gúzszt az orrába, az állát szigonnyal átfúrhatod-e?*” A mai embernek erre így kellene válaszolnia: igen.

EÖRSI ISTVÁN ■■■